

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΟΥΤΟΠΙΑ ΤΩΝ ΚΥΝΙΚΩΝ

Περί τὸ 450 ἕως τὸ 400 π. Χ. ἡ προσοχὴ τῶν στοχαστῶν στρέφεται πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσεται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἀπήχησιν τῆς κινήσεως αὐτῆς περὶ τὰ θέματα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ ὁ μῦθος τοῦ Πρωταγόρου¹ καὶ ὁ Μικρὸς Διάκοσμος τοῦ Δημοκρίτου.²

Τὸ περιεχόμενον τῶν κειμένων αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ συνοψισθῆ ὡς ἑξῆς. Οἱ «πρῶτοι» ἄνθρωποι ἔζων βίον θηριώδη, ἄτακτον, κατώκουν «σποράδην», δὲν ἐγνώριζον τέχνας καί, ἄνευ τῶν πλέον στοιχειωδῶν μέσων προφυλάξεώς των, ἀπέθνησκον εὐκόλως. Αἰτία τοῦ ἀφανισμοῦ των ἦτο τόσον ἡ δυσμενῆς ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δὲν ἐγνώριζον νὰ προστατεύσουν τὸν ἑαυτὸν των, ὅσον καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀλληλοεξοντώσεώς των.

Ἡ «χρεία» τῆς ἐπιδιώσεώς των ἔκαμε αὐτοὺς «προμηθεστέρους» καὶ «προβουλευτικωτέρους».³ Τὰς ιδιότητας αὐτάς συμβολίζει ὁ Προμηθεύς.⁴ Οὕτω ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψουν τὰς τέχνας, τὸ πῦρ, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὑπεχρεώθησαν νὰ ἔλθουν εἰς ἐπικοινωνίαν μεταξὺ των. Τότε ἐξέφρασαν τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ συναισθήματά των μὲ τὸν ἔναρθρον λόγον καὶ ἔγιναν ἱκανοὶ διὰ κοινήν συμβίωσιν. Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἡ γλῶσσα, ἀντιθέτως πρὸς τὴν κραυγὴν τῶν ζώων, ἔχει κυρίως ἠθικὴν λειτουργίαν καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ «δηλώσῃ» «τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον»,⁵ θὰ πρέπη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῆς γλώσσης εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων τῆς «αἰδοῦς» καὶ τῆς «δίκης».⁶

Τὰ συναισθήματα αὐτὰ ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ συνέλθουν εἰς πόλεις, ἀνακαλύπτοντες τὴν «πολιτικὴν τέχνην». Ὅταν πλέον

ζούν εις τὸ πλαίσιον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, οἱ ἄνθρωποι ἀποκτοῦν βαθμιαίως τὴν συνειδητὴν ἱκανότητα τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας πρὸς ὄφελος τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς ὑπακοῆς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐξουσίας αὐτῆς.⁷ Τὸ ἱστορικοκοινωνιολογικὸν αὐτὸ σχῆμα, ποὺ προϋποθέτει τὴν παραδοχὴν τῆς ἀπόψεως «ὅτι ἐξ ἀορίστων ἀτελῶν τε ἀεὶ τὰ τελειότερα»,⁸ φαίνεται ὅτι εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένον περὶ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π. Χ.⁹ Ἐν συσχέτισει πρὸς τὸ σχῆμα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ θεωρία τῶν Κυνικῶν διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν «ὕγιᾶ» φυσικὴν κοινωνίαν εἰς τὰς νοσηρὰς πολιτικὰς κοινωνίας.

Ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Κράτητος διὰ τὴν «Πήρην»¹⁰ εἶναι φανερόν ὅτι αἱ καθαρῶς ἱστορικοκοινωνιολογικαὶ κατηγορίαι διὰ τὴν γενετικὴν καὶ δυναμικὴν τῶν ἀνθρωπίνων ομάδων δὲν ὑπάρχουν εἰς τοὺς Κυνικούς. Ἡ «Πήρη», ἣν καὶ ἀναφέρεται ἐδῶ ὡς «πόλις», εἶναι εἰς τὸ βάθος τὸ σύμβολον τῆς «ὀρθῆς κατασκευῆς τοῦ βίου», ὅπως οἱ Κυνικοὶ τὴν ἀντιλαμβάνονται. Ἡ θεωρία των διὰ τὴν «ὀρθὴν κατασκευὴν τοῦ βίου» ὁλοκληρώνεται μὲ μίαν μορφήν οὐτοπίας¹¹, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι ἡ «ὀρθὴ κατασκευὴ τοῦ βίου» ἦτο πραγματικότης εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐκφράζεται μυθοπλαστικῶς ἡ ἀποψις ὅτι ὁ Κυνικός σοφὸς πραγματοποιεῖ καὶ ἐνσαρκώνει τὸν εὐδαίμονα βίον τῆς περιόδου τοῦ χρυσοῦ γένους.¹²

Ἡ οὐτοπιστικὴ αὐτὴ κατασκευὴ τῆς φυσικῆς κοινωνίας ἔχει καὶ ἐρμηνευτικὴν λειτουργίαν. Ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Κυνικούς νὰ ἐξηγήσουν μὲ τὴν χρῆσιν κοινωνιολογικοῖστορικῶν κατηγοριῶν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν φυσικὴν κοινωνίαν εἰς τὰς «πόλεις» τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἰς τὰς ὁποίας κυριαρχοῦν οἱ «μαινόμενοι»¹³ καὶ τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία ἢ ἡ καταστροφὴ εἶναι ἄνευ σημασίας.¹⁴

Ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν ἔχει ὠρισμένα κοινὰ γνωρίσματα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ χρυσοῦ γένους, ὅπως τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου¹⁵ καὶ τοῦ Πλάτωνος.¹⁶ Ἡ οὐτοπία τῶν Κυνικῶν εὐρίσκει τὴν ἐκφρασίαν τῆς εἰς τὰς ἐξιδανικευμένας περιγραφὰς τῆς χώρας τοῦ Μουσικανοῦ ὑπὸ τοῦ Κυνικοῦ Ὀνησικρίτου¹⁷ ἢ τῆς κοινωνίας τῶν Ἐσσαίων ὑπὸ τοῦ Φίλωνος.¹⁸ Τὸ οὐτοπιστικὸν ὅμως αὐτὸ στοιχεῖον διαμορφώνουν οἱ Κυνικοὶ διὰ νὰ ἀνασκευάσουν τὴν ἀποψιν τῆς *Kulturgeschichte* τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅτι οἱ «πρῶτοι ἄνθρωποι», ὅπως καὶ οἱ «Ἄγριοι» τοῦ Φερικράτους, ἔζων βίον ὑλικῶς ὑποτυπώδη καὶ ἠθικῶς βάρβαρον¹⁹ καὶ ὅτι

ή κοινωνικοϊστορική φάσις, τήν ὅποιαν ἐκφράζει ἡ δημιουργία τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν, ἀποτελεῖ, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀτελειῶν των, σημαντικήν ὕλικήν καί ἠθικήν πρόοδον.

Ἡ πολεμική αὐτή διάθεσις τῶν Κυνικῶν καί ἰδιαιτέρως τοῦ Διογένους ἐκδηλώνεται εἰς τὰ ἑξῆς σημεῖα. Τὸ ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἦσαν «φιλοί», οὐδὲν ἔμποδίζει, συμφώνως πρὸς τὸν Διογένη, τὴν ἐπίβωσιν των (μηδὲν ἐνοχλεῖν), διότι «ἐν μηδενὶ τόπῳ γίνεσθαι ζῶον, ὃ μὴ δύναται ζῆν ἐν αὐτῷ».²⁰ Οἱ «τινές», οἱ ὅποιοι ὑπεστήριζον, συμφώνως πρὸς τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τοῦ Διογένους, ὅτι «οὐ δυνατὸν εἶναι ζῆν τὸν ἄνθρωπον ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ζώοις... διότι φίλος ἐστίν...», καί πρὸς τοὺς ὁποίους «ἀντέλεγεν» ὁ Διογένης, εἶναι, μετ' ἄλλων μεταγενεστέρων ἴσως, ὁ Δημόκριτος καί ὁ Πρωταγόρας, οἱ ὅποιοι ὑποστηρίζουν ρητῶς τὴν ὡς ἄνω ἀποψιν.²¹

Ἡ ἐπίδρασις τῆς κλασσικῆς *Kulturgeschichte* ἐπὶ τῶν Κυνικῶν φαίνεται καί ἀπὸ τὸ ὅτι παραδέχονται τὸ γενικὸν σχῆμα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, μὲ τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτῆς εἰς δύο φάσεις, πρὸ καί μετὰ τὴν σύστασιν τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν, «ὅπως (οἱ ἄνθρωποι) ὑπὸ τῶν ἔξωθεν μηδὲν ἀδικῶνται».²²

Τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ Κυνικοὶ διὰ νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν γένεσιν καί ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς «ἀνθρωπολογικὰς» μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀναφέρονται εἰς μίαν θεωρίαν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὡς σύνολον βιολογικῶν ἰδιοτήτων καί λειτουργιῶν. Τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ θέμα τῆς «φιλότητος» τῶν ἀνθρώπων,²³ εἰς τὴν ταυτότητα τῶν φυσιολογικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ αὐταὶ δι' ὅλους,²⁴ καί τῶν λειτουργιῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἱκανοποιοῦνται αἱ ἀνάγκαι αὐταί, ὅπως π. χ. εἶναι ἡ ὀρθὴ στάσις.²⁵ Ἡ ἀνθρωπολογία αὐτὴ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἀποψιν ὅτι ὑπάρχει εἰς φυσικὸς τρόπος διὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν αἱ βιολογικαὶ ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων καί ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.²⁶

Αἱ μορφαὶ τοῦ βίου, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἀπὸ τὸν τρόπον αὐτὸν εἶναι «κατὰ φύσιν». Τοιαῦται «κατὰ φύσιν» μορφαὶ τοῦ βίου εἶναι π. χ. «τὸ πονεῖν ἐν θαλάττῃ, γεωργία, θήρα».²⁷ Ὑπάρχει λοιπὸν «κατὰ φύσιν» βίος, ὃ ὁποῖος θεμελιώνεται ἐπὶ τῆς βιολογίας καί τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν συσχέτισιν αὐτὴν εἶχον ἐκφράσει διανοηταί ὡς ὁ Δημόκριτος, ὁ Πρωταγόρας ἢ ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Περὶ Ἀρχαίης*

Ἰητρικῆς²⁶ ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς τέχνης. Ἐπὶ παρομοίας βιολογικῆς θεωρίας θεμελιώνουν οἱ Κυνικοὶ τὴν οὐτοπίαν των.

Αἱ οὐτοπικαὶ αὐταὶ κοινωνίαι, ἐντὸς τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ὁ κατὰ φύσιν βίος, ὅπως ἡ «Πήρη» τοῦ Κράτητος²⁹ ἢ ἡ χώρα τοῦ Μουσικανοῦ εἰς τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ὀνησικρίτου,³⁰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ «λιτόβιον» καὶ τὸ «ὑγιεινόν»,³¹ τὴν ὑπαρξιν «οἰκίας ἀρίστης» «ἣτις ἂν ἐπισκευῆς ἐλαχίστης δέηται».³² Ὁ «βίος», ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖται εἰς τὰς «φυσικὰς» αὐτὰς «κοινωνίας», καὶ ἀπηχῆσεις τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν «ὑῶν πόλιν» τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας,³³ καὶ εἰς τὸν «ἐπὶ Κρόνου βίον» τοῦ Πλατωνικοῦ Πολιτικοῦ,³⁴ εὐρίσκειται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ φυσικὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαιτεῖται νὰ μεταμορφωθῇ ἀπὸ τὰ «μηχανήματα» τῆς τεχνικῆς, διότι παρέχει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅ,τι τοὺς χρειάζεται διὰ νὰ ζήσουν συμφώνως πρὸς τὸν Κυνικὸν τρόπον ζωῆς.³⁵ Αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ μὲ ἀπηχῆσεις ἀπὸ τὰς παλαιότερας περιγραφὰς τοῦ βίου τοῦ «χρυσοῦ γένους». Χαρακτηριστικοὶ εἶναι, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτό, οἱ ἑξῆς στίχοι τοῦ Ἡσιόδου:

«... ἐσθλὰ δὲ πάντα

τοῖσιν ἔην· καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα
αὐτομάτη, πολλόν τε καὶ ἄφθογον· οἱ δ' ἔθελημοὶ
ἦσυχοι ἔργ' ἐνέμοντο σὺν ἐσθλοῖσιν πολέεσσι
ἄφνειοὶ μήλοισι, φίλοι μακάρεσσι θεοῖσι».³⁶

Εἰς τὴν φυσικὴν αὐτὴν κοινωνίαν οἱ ἄνθρωποι εἶναι «ἀκτῆμονες» καὶ διὰ τὴν «ὀλιγοδεταν» καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν κάθε «χρείας» ἢ ἀνησυχίας διὰ τὴν μελλοντικὴν των ἐπιβίωσιν. Ἐπειδὴ ἔλλείπει κάθε αἰτία ἢ καὶ ἀπλῆ ἀφορμὴ πολέμου, οἱ ἄνθρωποι ἀσκοῦν μόνον ὄσας τέχνας εἶναι «συνεργάτιδες εἰρήνης».³⁷ Τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα εἶναι «εὐόλισθα εἰς κακίαν», ὅπως ἡ «ἐμπορία», ἡ «καπηλεία» καὶ ἡ «ναυκληρία», ἡ «φυσικὴ κοινωνία» τὰ ἀγνοεῖ.³⁸

Τὰ γνωρίσματα αὐτὰ τῆς φυσικῆς κοινωνίας τὰ ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὴν «ὑῶν πόλιν» τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας,³⁹ καίτοι ἀπορρέει αὕτη ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτάρκειαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν «χρείαν» τῶν ἀνθρώπων.⁴⁰ Ὁ ὀπωσδήποτε Κυνικὸς χαρακτήρ τῆς «ὑῶν πόλεως», ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ F. Dümmler ὅτι ἡ Πλατωνικὴ αὐτὴ «πόλις» καθὼς καὶ ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν ἔχουν κοινὴν Σωκρατικὴν πηγὴν,⁴¹ ἐμφανίζεται εἰς τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς «ὑῶν πόλεως» «οὕτω

διάγοντες τὸν βίον ἐν εἰρήνῃ μετὰ ὑγείας, ὡς εἰκός, γηραιοὶ τελευτῶντες, ἄλλον τοιοῦτον βίον τοῖς ἐκγόνοις παραδώσουσιν».⁴²

Ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν ἀποτελεῖται, ὅπως ἡ «ἐπὶ Κρόνου» ἀνθρωπίνη κοινωνία,⁴³ ἢ αἱ «οἰκίαι» τῶν Κυκλώπων,⁴⁴ ἀπὸ αὐτάρκεις καὶ αὐτονόμους ἀτομικὰς μονάδας, αἱ ὁποῖαι οὔτε οὐσιαστικὰς συναλλαγὰς, οὔτε ἀνταγωνιστικὰς σχέσεις ἀναπτύσσουν μεταξὺ των.⁴⁵ Ἡ χαλαρὰ αὐτὴ διάρθρωσις τῆς ἀρίστης Κυνικῆς κοινωνίας ἐπιτρέπει νὰ κατανοηθῇ τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτήν.⁴⁶

Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ τεχνικὴ δὲν ἔχει ἀρκετὰ ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν κλασσικὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ὥστε νὰ ἱκανοποιηθοῦν μὲ τὴν βοήθειάν της αἱ ὑλικάι ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων.⁴⁷ Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ἄστν προϋποθέτει, ἂν ὄχι ἀπολύτως λόγῳ τοῦ λιτοῦ βίου τῶν πολιτῶν,⁴⁸ πάντως εἰς πολὺ μεγάλον βαθμὸν τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, ἀφοῦ στερεῖται ὑλικῆς αὐταρκειας. Οὕτω, κατὰ τὴν Ἀριστοτελικὴν διατύπωσιν, οἱ δοῦλοι, ὅπως καὶ οἱ «βάνουσοι», ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν «ὧν ἄνευ οὐκ ἂν εἶη πόλις».⁴⁹

Ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν εἶναι αὐτάρκτης καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς «ὀλιγοδείας»⁵⁰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἐξασφαλίζει εἰς αὐτήν τὰ ἀναγκαῖα καὶ μάλιστα χωρὶς πόνον, ὅπως λέγει ὁ γυμνοσοφιστὴς Κάλανος πρὸς τὸν Ὀνησίκριτον.⁵¹ Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἡ ἐπιδίωξις αὐτῆς δὲν προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν δούλων.

Ἄν ὑποθέσωμεν, ὅπως προετάθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ αὐτάρκεις καὶ αὐτονόμους ἀτομικὰς μονάδας, αἱ ὁποῖαι οὔτε συναλλαγὰς οὔτε «χρηματιστικὴν» ἀναπτύσσουν, ἔχομεν ἕνα ἐπὶ πλέον λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ κοινωνία αὐτὴ δὲν προσφέρεται εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας.

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ὁ δοῦλος ὀρίζεται, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς «οἰκονομίας», δηλαδὴ τῆς ἐπιστήμης τῆς ὀρθῆς διαχειρίσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς «οἰκίας», ὡς «κτῆμα».⁵² Ὡς τοιοῦτος εἶναι ἀντικείμενον ἰδιοκτησίας⁵³ καὶ ἀγοραπωλησίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν σειράν της προϋποθέτει τὸ «νόμισμα» ὡς μέσον μὲ τὸ ὁποῖον ἀνάγονται εἰς κοινὸν μέτρον καὶ «ἰσάζονται» τὰ βασικῶς ἀνομοιογενῆ εἶδη, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντικείμενον τῆς ἀνταλλαγῆς.⁵⁴ Ἡ φυσικὴ κοινωνία τῶν Κυνικῶν δὲν δύναται νὰ ἀναπτύξῃ «χρηματιστικὴν», διότι ἀγνοεῖ καὶ τὸν θεσμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας⁵⁵ καὶ τὰς σχέσεις ἀνταλλαγῆς.⁵⁶ Ἐπὶ πλέον τὸ νόμισμα

είναι «νόμω» σύμβολον, με τὸ ὁποῖον μετράται ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα οὕτω χαρακτηρίζονται ὡς «ἀγαθὰ». Ἡ πίστις εἰς τὰ συμβατικά σύμβολα εἶναι ἀσυμβίβαστος καὶ μετὴν τὴν γνωσιοθεωρίαν τῶν Κυνικῶν, ἡ ὁποία εἶναι καθαρῶς αἰσθησιοκρατική,⁵⁷ καὶ μετὴν τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὁποῖαν δεικνύουσι πρὸς ὅ,τι ὑπάρχει μόνον «νόμω».⁵⁸ Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, εἰς τὴν «Πήρην» «οὐχ ὅπλα κέκτηνται περὶ κέρματος»,⁵⁹ καὶ ὁ Διογένης «ἐν τῇ ἑαυτοῦ πολιτείᾳ νόμισμα εἶναι νομοθετεῖ ἀστραγάλου».⁶⁰ Οὕτω, ὁ δούλος ὡς «κτῆμα», τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία μετράται μετὰ «νόμισμα», δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὴν φυσικὴν κοινωνίαν τῶν Κυνικῶν.

Ἡ χαλαρὰ δομὴ τῆς φυσικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι «τὸν βίον ράδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδῶσθαι»,⁶¹ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν οἰασδῆποτε μορφῆς ἐπιτακτικῆς σχέσεως, ἔστω καὶ ὡς σχέσεως τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὰ μέλη τῆς «οἰκίας». Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὰ κείμενα τῶν Κυνικῶν. Προκύπτει ὁμοίως λογικῶς ἀπὸ τὴν ῥῆσιν τοῦ Διογένης τοῦ Σινωπέως ὅτι «κοινὰς εἶναι δεῖν τὰς γυναῖκας... τὸν πείσαντα τῇ πεισθείᾳ συνεῖναι· κοινούς δὲ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς υἱέας».⁶² Παρόμοιον συμπέρασμα προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν «κυνογαμίαν» τοῦ Κράτητος καὶ τῆς Ἰππαρχίας,⁶³ ἔστω καὶ ἂν πρόκειται διὰ βιογραφικὸν πλάσμα τῆς μεταγενεστέρης δοξογραφίας. Δεδομένου ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ δούλου ἐν σχέσει πρὸς τὴν «οἰκίαν» εἶναι ἀδιανόητος ἄνευ τῆς «δεσποτικῆς» σχέσεως, ἡ ὁποία τὸν συνδέει πρὸς τὸν κύριόν του,⁶⁴ εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀπουσία τῆς σχέσεως αὐτῆς, καὶ ἴσως καὶ ἡ ἀπουσία τῆς ὀργανωμένης «οἰκίας» εἰς τὴν φυσικὴν κοινωνίαν τῶν Κυνικῶν, συνεπάγεται λογικῶς καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας.

Ὁ «ράδιος βίος» τῆς φυσικῆς κοινωνίας τῶν Κυνικῶν ἔχει ὡς συνέπειαν τὸν εἰρηνικὸν χαρακτήρα⁶⁵ τῆς, διότι μία τοιαύτη κοινωνία δὲν θὰ εἶχε κανένα λόγον νὰ πολεμήσῃ. Οὔτε ἐπιθετικὸν πόλεμον θὰ εἶχε λόγον νὰ διεξαγάγῃ, ἀφοῦ οὐδενὸς ἀγαθοῦ στερεῖται, οὔτε ἀμυντικὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἡ φυσικὴ κοινωνία περιλαμβάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους⁶⁶ καὶ «μαινόμενοι» δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν φάσιν αὐτὴν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ὁ πόλεμος, μετὰ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐξανδραποδιζομένους πληθυσμούς που συνεπάγεται, εἶναι ἡ κυριώτερα

πηγή, ἡ ὁποία συντηρεῖ μὲ ἀνθρώπινον ὕλικόν τὸν θεσμόν τῆς δουλείας εἰς τὰς ἱστορικὰς πόλεις τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος.⁶⁷ Ἡ ἔλλειψις τῆς πηγῆς αὐτῆς κάνει πραγματικῶς ἀκατόρθωτον τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας εἰς τὴν φυσικὴν κοινωνίαν τῶν Κυνικῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πλατ. Πρωταγόρας 320d - 323d. Δέχομαι τὴν ἀπόψιν τοῦ F. Duxmuller, *Prolegomena zu Platons Staat*, σ. 28, σημ. 1, ὅτι πηγή τοῦ κειμένου αὐτοῦ εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Πρωταγόρου περὶ τῆς ἐν Ἀρχῇ Καταστάσεως (DK¹⁰ B 86). Βλ. καὶ W. Nestle, ἐν *Archiv für Geschichte der Philosophie*, XLII, 1932, σ. 88.

2. D.K. 68 (55) B5.

3. Δημόκριτος ἐν D.K. 68(55) B5,3.

4. Πλατ. Πρωταγόρας 321e.

5. Ἀριστοτέλους Πολιτικά, Α, 3, 1253a13 - 15.

6. Πλάτωνος Πρωταγόρας 322c.

7. Ὀπ. παρ. 326d. Πρβλ. 319a.

8. Ἀριστοτέλους Μετὰ τὰ Φυσικά, Ν, 4, 1092β30. Πρβλ. 1072β30 - 35 διὰ τὰς παραπλησίας ἀπόψεις τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Σπευσίππου. Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν δέχεται τὴν ἰδέαν τῆς προόδου εἰς τὸν χῶρον τοῦ θείου καὶ τοῦ κοσμικοῦ σύμπαντος, τὴν δέχεται ὁμοῦς ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Βλ. Πολιτικά, Β, 8, 1261β39 - 1269α8. Ἐπ' αὐτοῦ βλ. R. Mondolfo, *La Comprensione del Soggetto Umano nella antichità classica*, σ. 631, J. B. Bury, *The Idea of Progress*, σ. 16 καὶ R. Weil, ἐν *Entretiens sur l'Antiquité Classique* (Fondation Hardt), *La «Politique» d'Aristote*, Genève 1964, σσ. 176, 192.

9. Αἰσχύλου Προμηθεύς, 981 : Σοφοκλέους ἀποσπ. 832 (Nauck) κ.λπ. Βλ. καὶ W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, 2, σ. 473, W. Graf Uexküll-Gyllenband, *Griechische Kultur. Entstehungslehre*, σ. 15 - 19.

10. Διογ. Λαέρτ., VI 85. Τὸ κείμενον αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ ἀπόσπασμα 10A1 τοῦ Κράτητος ἐν H. Diels, *Poetarum Philosophorum Fragmenta*.

11. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόψιν τοῦ H.C. Baldry, *Entretiens sur l'Antiquité Classique* (4 - 9 Septembre 1961) publiés par la Fondation Hardt, *Vandoeuvres - Genève. Tome VIII, Grecs et Barbares*, σ. 94 κ.έ., 109 κ.έ.

12. Βλ. ἐν H.C. Baldry, *Unity*, σ. 109.

13. Διογ. Λαέρτ. VI 24, 41, 47, 49 καὶ 92. Αἱ πόλεις ὁμοῦς καὶ ὑπάρχουν ἀξιολογοῦνται κατ' ἄλλον τρόπον ὑπὸ τοῦ Διογένοους, VI 59.

14. Πρὸς Ἀλέξανδρον πυθόμενον εἰ βούλεται αὐτοῦ τὴν πατρίδα ἀνορθωθῆναι, ἔφη (Κράτης) ἀκαὶ τί δεῖ; πάλιν γὰρ ἴσως Ἀλέξανδρος ἄλλος αὐτὴν κατασκάψει», Διογ. Λαέρτ. VI 92.

15. Ἡσιόδου Ἔργα 110 - 117.

16. Πλάτωνος Πολιτικός 271d - 272a, Νόμοι, Δ, 713c κ.έ.

17. Ὀνησίκριτος, ἀπ. 134F25 (20) Jacoby, πρβλ. 134F 24 (20), 134F17

(10).

18. Φίλων Ἰουδαῖος, Περὶ τοῦ πάντα Σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι (12) σ. 22, Wendland. Διὰ τὰς ἐπιδράσεις τῶν Κυνικῶν ἐπὶ τοῦ Φίλωνος βλ. E. Bréhier, *Les Idées Philosophiques et Religieuses de Philon d'Alexandrie*, σ. 262 κ.έ.

19. Πλάτωνος Πρωταγόρας 327d, πρβλ. καὶ 322d.

20. Διογένους άπ. 288 Mullach.
 21. Βλ. σημ. 3, 4.
 22. Διογένους άπ. 287 Mullach.
 23. Διογένους άπ. 288 Mullach.
 24. Διογ. άπ. 283 Mullach, Papyrus Genève inv. 271, col. I, 1 έν V. Martin, Un Recueil de Diatribes Cyniques (Museum Helveticum, 16, 1959) σ. 83.
 25. "Οπ. παρ., col VII, 1 - 11, σ. 93.
 26. Διογ. άπ. 283 Mullach, Κράτητος άπ. 6, Mullach.
 27. Δίων Χρυσόστομος, Περί Βασιλείας, Γ, 118R.
 28. Γ, 10 - 30, έκδ. W.H.S. Jones εις την σειράν Loeb, T.L., σ. 16 κ.έ.
 29. Βλ. Διογ. Λαέρτ. VI 85 και άπ. 6 του Κράτητος έν Mullach.
 30. 134F17 (10) α Jacoby.
 31. 134F24 (20) Jacoby.
 32. Βλ. σημ. 30.
 33. Β 371d, 372a - d. 'Η κών πόλις» όμως έχει δυναμικόν χαρακτήρα, διότι άπορρέει από την «χρείαν» των ανθρώπων. 'Αντιθέτως ή Κυνική «κατά φύσιν» κοινωνία άποτελεί μίαν στατικήν, μυθοπλαστικήν άπεικόνισιν με παραδειγματικόν χαρακτήρα του «κατά φύσιν» Κυνικού βίου.
 34. 272α.
 35. 'Ονησικρίτου άπ. 134F17 (10) Jacoby.
 36. 'Ησιόδου "Εργα στ. 115 - 120.
 37. Φίλων 'Ιουδαίος, Περί του πάντα Σπουδαϊον έλεύθερον εϊναι, (12) σ. 22, Wendland.
 38. Βλ. σημ. 37.
 39. Β 372a - d.
 40. 369c.
 41. Prolegomena zu Platons Staat, Basel 1891, σ. 8 κ.έ.
 42. Πολιτεία Β 371d. Πρβλ. Πολιτικόν 272α.
 43. Πλάτωνος Πολιτικός 271d - 272α.
 44. Πλάτ. Νόμοι 680b.
 45. Φίλων 'Ιουδαίος, άπ. παρ. (12) σ. 22 Wendland.
 46. 'Ονησικρίτου άπ. 134F 25 (20) Jacoby, πρβλ. 134F 24 (20). Συμφώνως προς τον Κράτητα (άπ. 6 Mullach) ο αλιτός βίος» είναι «χωρίς δουλοσύνης». 'Ο Κράτης δέν αναφέρεται βεβαίως εις τον θεσμόν της δουλείας. 'Η άνυπαρξία όμως οίασδήποτε έξαρτήσεως από τους άλλους, την όποίαν εξασφαλίζει ο αλιτός βίος», άφαιρεί από τον θεσμόν αυτόν κάθε σκοπιμότητα.
 47. 'Αριστοτέλους Πολιτικά, Α, 8, 1256a3.
 48. A. Zimmern, The Greek Commonwealth, ιδιαίτερα το Κεφάλαιον 7.
 49. 'Αριστοτέλους Πολιτικά, 1278a1 κ.έ.
 50. Φίλων, άπ. παρ. (12) σ. 22.
 51. Βλ. 'Ονησικρίτου άπ. 134F24 (20) Jacoby καθώς και V. Martin, άπ. παρ. (σημ. 24), σ. 98 - 99.
 52. 'Αριστοτέλους Πολιτικά 1253b32.
 53. Βλ. σημ. 52 και 'Αριστοτέλους Πολιτικά Α, 2, 1252a34, 3, 1253b6 κ.έ., 7, 1255b15 κ.έ.
 54. 'Ηθικά Νικομάχεια 1133b15 - 20.
 55. Βλ. σημ. 50.
 56. Βλ. σημ. 51.
 57. Βλ. το πρώτον κεφάλαιον της εργασίας αυτής.
 58. Διογ. Λαέρτ. VI 38, VI 20, 'Ιουλιανού, Είς τους άπαιδευτους Κύνους (9), 8, 187a - c.
 59. Κράτης έν Διογ. Λαέρτ. VI 85.

60. Διογένης ἀπόσπασμα 252 Mullach.
 61. Διογ. Λαέρτ. VI 44.
 62. Διογ. Λαέρτ. VI 71.
 63. Διογ. Λαέρτ. VI 97.
 64. Ἀριστοτέλους Πολιτικά, Α, 2, 1252a34, 3, 1253b6 κ.έ., 7, 1255b15 κ.έ.
 65. Διογ. Λαέρτ. VI 85.
 66. Δίων Χρυσόστομος VI, 201R. Ὁ «κοσμοπολιτισμός» τῶν Κυνηκῶν (Διογ. Λαέρτ. VI 63) εἶναι μιά προσπάθεια ἀναβιώσεως τῆς φυσικῆς κοινωνίας.
 67. H. Wallon, Histoire de l'Esclavage dans l'antiquité, I, 69-70.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ'

Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Ἡ πτώσις τῆς φυσικῆς κοινωνίας ὀφείλεται, κατὰ τοὺς Κυνικούς, εἰς ὑπερβολικὴν φροντίδα τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των. Ἡ φροντίς αὕτη καθίσταται τόσο ὑπερβολικὴ, ὥστε οἱ ἄνθρωποι μεριμνοῦν δι' αὐτὰς πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς των. Ἡ στάσις αὕτη τῶν ἀνθρώπων ὀρίζεται ὑπὸ τῶν Κυνικῶν ὡς «προλαμβάνειν τὸν καιρὸν»,¹ ὑπαγορεύεται δὲ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν «ἐπιμέλειαν» καὶ «προμήθειαν» διὰ τὴν μελλοντικὴν τύχην των.²

Τὴν «προμήθειαν» αὕτην ἐνσαρκώνει ὁ Προμηθεύς, ὁ κατ' ἐξοχὴν «σοφιστής» καὶ ὑπεύθυνος διὰ τὴν πτώσιν τῆς φυσικῆς κοινωνίας καὶ τὴν μετάβασιν τῆς εἰς τὴν «τρυφῶσαν» πόλιν. Ἡ ἀντίθεσις Ἡρακλέους καὶ Προμηθέως, ἣ ὁποία πιθανῶς ἐτονίσθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀντισθένης,³ εἰν ὑποτεθῆ ὅτι ὁ 26ος λόγος τοῦ Θεμιστίου⁴ καὶ τὸ Π ε ρ ι τ ο ὕ Ε Ι τ ο ὕ ἐ ν Δ ε λ φ ο ῖ ς⁵ ἀναφέρονται εἰς κείμενα τοῦ Ἀντισθένης,⁶ ἔχει πιθανῶς καὶ πολεμικὸν χαρακτήρα.⁷ Κυρίως ὁμοίως οἱ Κυνικοὶ ἐπικρίνουσιν τὸν Προμηθεά «διὰ τὴν εὔρεσιν καὶ μετάδοσιν τοῦ πυρός, ὡς ἀρχὴν τοῦτ' ὄν καὶ ἀφορμὴν τοῖς ἀνθρώποις μαλακίας καὶ τρυφῆς».⁸

Ἡ «προμήθεια» αὕτη τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖ μορφήν θεωρητικῆς πλάνης, ἐφ' ὅσον συγχέουσιν τὴν «οὔσαν» καὶ τὴν «δοκοῦσαν» φροντίδα διὰ τὸ μέλλον των.⁹ Ἡ πλάνη αὕτη προϋποθέτει τὴν Σωκρατικὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ «δοκεῖν» καὶ τοῦ «εἶναι», εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται καὶ ἄλλα κείμενα τῶν Κυνικῶν.¹⁰ Οἱ ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουσιν τὴν «δοκοῦσαν» ὡς ἀληθῆ φροντίδα διὰ τὸ μέλλον των, διότι ἀγνοοῦσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φυσιολογικῶς αὐτάρκης, ὅτι τὸ σῶμα του δύναται ν' ἀναπτυχθῆ ἀφ' ἑαυτοῦ, χωρὶς νὰ ὑπάρχη λόγος προσφυγῆς εἰς τὴν ἰατρικὴν τέχνην,¹¹ ὅτι τὸ φυσικὸν περιβάλλον δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ πλήρως τὰς ἀνάγκας του,¹² χωρὶς νὰ ὑπάρχη λόγος προσφυγῆς εἰς «μηχανήματα», μὲ τὰ ὁποῖα νὰ προλαμβάνεται ὁ «καιρός». Εἶναι ὁμοίως ἀξιο-

παρατήρητον ὅτι ἡ πλάνη αὐτή, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν πτώσιν τῆς φυσικῆς κοινωνίας, εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου μόνον, ὡς ἐλλόγου ὄντος.¹³ Ἡ φυσικὴ κοινωνία ὑπόκειται εἰς παρακμὴν, διότι εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων, ὅπως θὰ ἀναπτύξῃ ὁ J. J. Rousseau.¹⁴ Ὁ βίος τῶν ζῴων ἀπειναντίας διατηρεῖ τὸν ὑποδειγματικὸν χαρακτήρα τοῦ ἐναντι τῶν «πολιτικῶν κοινωνιῶν»,¹⁵ ἀκριβῶς διότι τὰ ζῶα εἶναι ἄλογα καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὰ νὰ «προλάβουν» τὸν «καιρὸν».

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι δὲν ἐγνώριζαν ὅτι ἦσαν αὐτάρκεις ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς φόβον διὰ τὴν μελλοντικὴν τῶν τύχην. Ὁ φόβος τῶν πρῶτων ἀνθρώπων ἐκδηλώνεται ὡς συναίσθημα ὅτι εἶναι ἀπροστάτευτοι ἐναντι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, λόγω τῆς «φιλότητος» τῶν ἰδίων.¹⁶ Οἱ ἀνθρώποι φοβοῦνται ἐπίσης ὅτι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἰκανοποιήσουν τὰς πλέον στοιχειώδεις ἀνάγκας τῶν¹⁷ καὶ ὅτι δὲν θὰ κατορθώσουν νὰ ἐπιβιώσουν. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἐμφανίζεται ἰδιαίτερος ἐντονος¹⁸ καὶ εἰς αὐτὸν θὰ πρέπη νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς φθορᾶς τῆς φυσικῆς κοινωνίας.

Ὁ φόβος ὅτι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐπιβιώσουν ὁδηγεῖ τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους εἰς φόβον τῶν συνανθρώπων τῶν, ἰδίᾳ ἐκείνων τοὺς ὁποίους αἰσθάνονται ὡς ἰσχυροτέρους καὶ δυναμένους νὰ τοὺς ἀδικήσουν.¹⁹ Διὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς δημιουργοῦν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν «ὅπως ὑπὸ τῶν ἐξωθεν μηδὲν ἀδικῶνται».²⁰ Ὁ φόβος λοιπὸν, καὶ ὄχι ἡ ἔλλειψις αὐταρκειᾶς ἢ ἡ «χρεία», ὠδήγησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν σύστασιν τῆς «νόμῃ» πόλεως. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς Κυνικοὺς ἢ ἀποφίς ὅτι τὸ ἱστορικὸν γίγνεσθαι ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τάσιν πρὸς τὸ «ἄλογον» καὶ εἰς τὴν πλάνην ὡς πρὸς τὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους δεδομένην «φύσει» αὐτάρκειαν.

Ἡ ἐκ τοῦ φόβου συσταθεῖσα πόλις εὐρίσκεται εἰς σχέσιν ἀνταγωνισμοῦ καὶ λανθανούσης ἐχθρότητος πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις. Ἡ αὐτὴ σχέσις διέπει καὶ τὰ ἄτομα τὰ ὁποῖα τὴν συνιστοῦν. Τὰ ἄτομα αὐτά, ἐνῶ συνήλθαν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν «ὅπως ὑπὸ τῶν ἐξωθεν μηδὲν ἀδικῶνται» καταλήγουν εἰς τὸ «τουναντίον αὐτοὺς ἀδικεῖν καὶ τὰ δεινότατα πάντα ἐργάζεσθαι, ὡσπερ ἐπὶ τούτῳ ξυνεληλυθότας».²¹ Ἡ ἀνταγωνιστικὴ αὐτὴ σχέσις, ποὺ ἐξωτερικῶς ἐμφανίζεται ὡς πόλεμος καὶ ἐσωτερικῶς ὡς λανθάνουσα πάλη μεταξὺ τῶν ἀτόμων, δὲν ἀρκεῖ βεβαίως διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας. Εἶναι ὁμοῦς ἀπαραίτητος ὁρος πρὸς

τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἢ σχέσις δεσπότου καὶ δούλου παρομοιάζεται, εἰς ὠρι-
σμένας τουλάχιστον περιπτώσεις, ὑπὸ τῶν Κυνικῶν πρὸς τὴν σχέσιν
«τῶν τρεφόντων» πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν τρεφομένους λέοντας.²² Εἶναι δη-
λαδὴ σχέσις ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἀμοιβαίου φόβου ὅπου, κάθε στιγμήν,
«ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαί».²³

Ἡ πλάνη περὶ τὴν «φύσει» αὐτάρκειαν ὠδήγησε τοὺς πρώτους ἀν-
θρώπους, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰς τὴν στάσιν τοῦ «προλαμβάνειν τὸν
καιρὸν». Δὲν ἀντελήφθησαν λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς ἀ-
νάγκαις των, ὅταν αὐταὶ ἐμφανίζονται, χωρὶς νὰ τὰς προλαμβάνουν,²⁴
μέ τὰ ἀφθονὰ μέσα τὰ ὁποῖα παρέχει εἰς αὐτοὺς τὸ φυσικὸν περιβάλλον.²⁵

Ἀντιθέτως ἐπεδίωξαν νὰ μεταβάλλουν τὴν φύσιν ἢ ἀκριβέστερον νὰ
τὴν παραμορφώσουν με «μηχανήματα»²⁶ καὶ «πανουργίαν»,²⁷ ὅπως π. χ.
διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν «ἀναβολὴν τοῦ θανάτου»,²⁸ ἢ νὰ δοκιμάσουν νέας
ἡδονὰς με τὴν ἐφεύρεσιν τῶν «πονηρῶν σιτίων» ἢ τῶν «βαλανείων».²⁹

Τὴν στάσιν αὐτὴν τῶν «ὑστερον» χαρακτηρίζει ὁ Διογένης με τὴν φρά-
σιν «πολλὰ εὕρισκιν καὶ μηχανᾶσθαι».³⁰ Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ τὴν ὀνο-
μάσωμεν «τεχνικὴν», με τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι, κατὰ τοὺς Κυνικούς, οὕτω
παραμορφοῦται μᾶλλον με νοσηρὰς προσθήκας παρά μεταμορφοῦται τὸ
φυσικὸν περιβάλλον.³¹

Τὴν τεχνικὴν αὐτὴν στάσιν τῶν «ὑστερον» ἔναντι τῆς φύσεως συνο-
φίζει ἡ ἀνάγκη τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου³² καὶ τὴν συμβολίζει ὁ Προ-
μηθεύς.³³ Ἡ στάσις αὐτή, ἡ ὁποία ἐπιφέρει τὴν παραμόρφωσιν τῆς φύ-
σεως, ὀδηγεῖ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς «φυσικῆς τάξεως»
τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον «οὐ... πρὸς ἀνδρείαν
οὐδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδο-
νήν».³⁴ Ἐνῶ, κατ' ἐπίφασιν, ἡ τεχνικὴ αὐξάνει τὴν δύναμιν τῶν ἀν-
θρώπων ἔναντι τῆς φύσεως, εἰς τὴν πραγματικότητα καθιστᾷ τούτους
δούλους νέων, τεχνητῶν ἀναγκῶν καὶ ἀφοπλίζει τούτους ἔναντι οἰασδή-
ποτε δοκιμασίας, τὴν ὁποῖαν θὰ ἐπέβαλε τυχὸν εἰς αὐτοὺς τὸ φυσικὸν
περιβάλλον. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ «ὑστερον», οἱ ὁποῖοι προσφεύγουν
εἰς «μηχανήματα», ἔχουν ἀνάγκην «σπαργάνων», ὅπως τὰ «νεογνὰ ἐρέ-
φη»,³⁵ ὡς καὶ δούλων διὰ νὰ καθαρίσουν τὴν μύτην των, ὡσάν νὰ ἦσαν
«πηρωθέντες τὰς χεῖρας».³⁶

Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ στάσις ἔναντι τῆς φύσεως καθίσταται, ὡς λέγει
ὁ Διογένης, «ἀφορμὴ» καὶ «ἀρχὴ» «τρυφῆς» καὶ «μαλακίας»³⁷ διὰ τοὺς
«ὑστερον». Ὁ Ζεὺς λοιπὸν δικαίως ἐτιμώρησε τὸν Προμηθεά,³⁸ ὁ ὁποῖος,

μέ την κλοπήν του πυρός, συμβολίζει ακριβώς την ζήτησιν και εὑρεσιν τῶν «μηχανημάτων». Ἄλλωστε ἡ κατάστασις τοῦ «οἰδοῦντος» καὶ «αὔξοντος» ὑπατος τοῦ Προμηθέως συμβολίζει ακριβῶς τὸν «τύφον» καὶ τὴν «φιλονικίαν» τῶν «ὑπὸ δόξης ἀπολλυμένων»³⁹ ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται αἱ ἱστορικαὶ πόλεις. Ὁ ἀετὸς λοιπὸν, ὁ ὁποῖος «κείρει» τὸ ἥπαρ τοῦ Προμηθέως κατ' ἐντολήν τοῦ Διός,⁴⁰ ἐπιτελεῖ δίκαιον ἔργον⁴¹ ἐξυγιάνσεως.⁴² Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν «τρυφῶντων» καὶ «μαλακῶν» ἀνθρώπων, ὅπως κατέστησαν αὐτοὺς τὰ «μηχανήματα» τῶν «ὑστερον» ἀνθρώπων.⁴³ Ἡ γένεσις τοῦ λοιποῦ ὀφείλεται εἰς τὴν παραμόρφωσιν τῆς φυσικῆς κοινωνίας ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῆς τεχνικῆς.

Ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν Κυνικήν ἀντίληψιν περὶ τῶν σχέσεων «τρυφῆς» καὶ «τύφου», ὁ «τύφος» ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν «πρώτην πλάνην» «τρυφή» συσκοτίζει τὴν πνευματικὴν τῶν διαύγειαν καὶ εὐθυκρισίαν.⁴⁴ Ὁ «τύφος», ὁ ὁποῖος ὀρίζεται ὡς «οἴησις τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων»,⁴⁵ καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους «πεφυσημένους ἐπὶ δόξη καὶ πλούτῳ»⁴⁶ ἢ «μέγα φρονοῦντας ἐφ' ἑαυτοῖς».⁴⁷ Εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ τύφου συμβάλλει καὶ ὅ,τι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς «ἡμαρτημένη τροφή»,⁴⁸ ἢ ὁποῖα κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι «διεφθαρμένοι... τὰς ψυχὰς ὑπὸ τρυφῆς καὶ ἀργίας καὶ τοῦ κερδαίνειν καὶ ἡδονῆς ἤττορες».⁴⁹ Ἡ ὑπερβολικὴ αὐτὴ αὐτοεκτίμησις «διὰ πλοῦτον ἢ γένος ἢ ἄλλην τινὰ δύναμιν»⁵⁰ ὀδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἄλογον, ἀπὸ Σωκρατικοκυνικῆς ἀπόψεως, καταφρόνησιν τῶν ἀνηκόντων εἰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Εἰς αὐτοὺς συμπεριλαμβάνονται ἀναμφιβόλως καὶ οἱ δούλοι, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὸν συνήθη, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, παραλληλισμὸν δούλων καὶ «βαναύσων».⁵¹ Ἡ παρακμὴ τῆς φυσικῆς κοινωνίας γεννᾷ λοιπὸν καὶ τὰ ἀναγκαῖα *idola tribus* τὰ ὁποῖα ἐμπεδώνουν ἰδεολογικῶς τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας.

Ὅ,τι ἰσχύει διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τεχνικῆς, ἰσχύει ἐπίσης διὰ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, καὶ μάλιστα τῆς «καπηλικῆς». Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ συνεπάγεται τὴν χρῆσιν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὡς «νομισμάτων», προκειμένου νὰ διευκολυνθοῦν αἱ συναλλαγαι.⁵² Ἡ γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς «χρηματιστικῆς» ἀποτελεῖ σύμπτωμα κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς παρακμῆς ἴσως περισσότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν γένεσιν τῆς τεχνικῆς. Διότι, ἐνῶ οἱ τεχνῖται ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα ὀρθολογικῶς καὶ κατ' ἐπιστήμην πραττόντων ἀτόμων,⁵³ ἡ δὲ τεχνικὴ διαφθείρει τοὺς ἀνθρώ-

πους μόνον από τὰ ἀποτελέσματά της, ἡ χρηματιστική προϋποθέτει μία ἤδη μὴ αὐτάρκη καὶ «ἡμαρτημένην» κοινωνίαν καὶ συνεπῶς ἀποτελεῖ σύμπτωμα παρακμῆς τῆς φυσικῆς κοινωνίας, ποὺ ἀγνοεῖ καὶ τὴν «καπηλικήν» καὶ τὸ «νόμισμα». ⁵⁴ Ἡ ἀνάπτυξις τῆς χρηματιστικῆς ἐπιτρέπει καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, ὁ ὁποῖος στηρίζεται ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς λειτουργίας τοῦ δούλου ὡς ὄργανου ⁵⁵ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ιδιότητός του ὡς «κτήματος», ὑποκειμένου εἰς ἀνταλλαγὴν. ⁵⁶ Ὡς λέγει ὁ **H. Francoite** ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας θὰ ἦτο ἀδιανόητος χωρὶς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χρηματιστικῆς, ⁵⁷ ἡ ὁποία κατὰ τοὺς Κυνικοὺς εἶναι ἀσφαλὲς γνῶρισμα «τρυφώσης» κοινωνίας.

Εἶναι θεμιτὸν λοιπὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἀποτελεῖ εὖρημα ἢ «ἐπιμηχάνημα» τῶν «ὑστερον» ἀνθρώπων, προϋποθέτει τὸν ἐσωτερικὸν ἀνταγωνισμὸν καὶ τὰς ἐχθρικὰς πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις σχέσεις τῆς ἱστορικῆς πόλεως, τὴν «χρηματιστικὴν» ἢ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς αὐτήν, τέλος δὲ τὴν ἰδεολογίαν, ἡ ὁποία ἐκφράζει καὶ ἐμπεδώνει τὴν οἰκονομικοκοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἱστορικῆς πόλεως. Κατὰ τοὺς Κυνικοὺς ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἐμφανίζεται κατὰ τὴν «προμηθεϊκὴν» περίοδον τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρακμῆς τῆς φυσικῆς κοινωνίας.

Ἡ παρακμὴ ὁμοῦ τῆς φυσικῆς κοινωνίας, ὅταν ἔχη προχωρήσει ἀρκετά, καθιστᾷ σαφῆ τὸν νοσηρὸν χαρακτήρα τῶν ἱστορικῶν πόλεων, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς εἶναι «ὑπουλος», ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ δειχθῆ εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ πόλεις τῶν «ὑστερον» ἀνθρώπων δὲν εἶναι, κατὰ τοὺς Κυνικοὺς, ἐξ ἴσου «ἡμαρτημένα».

Ὅταν ἡ «νόσος» αὕτη, ἡ συνοψιζομένη εἰς τὴν «τρυφήν» καὶ τὸν «τύφον» τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποία συνιστοῦν τὴν ἱστορικὴν πόλιν, ἀποσαφηνισθῆ, θὰ καταστῆ εὐχερεστέρα ἢ θεραπευτικὴ ἐπέμβασις τοῦ Κυνικοῦ σοφοῦ. Καὶ ἐδῶ ἰσχύει ἡ παρομοίωσις τούτου πρὸς τὸν ἰατρόν, ὁ ὁποῖος θεραπεύει εὐχερέστερον τὰ νοσήματα τοῦ σώματος «ὅταν ἐκδηλα ἦ... ἢ μέχρι ὑποστέλλεται». ⁵⁸ Ἐάν δὲ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ πρᾶξις τοῦ Διογένους, ὁ ὁποῖος μετέβαινε εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν Ἰσθμίων διὰ τὴν ἀσφαλέστερον τὰ ἠθικὰ νοσήματα τῶν ἀνθρώπων, ⁵⁹ ἴσως διότι ἡ «ἀνειμένη» ἐορταστικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν Ἰσθμίων διηυκόλυνε τὴν ἐκδήλωσιν τῶν νοσημάτων αὐτῶν, ⁶⁰ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ νοσηρὸς χαρακτήρ τῆς ἱστορικῆς πόλεως εἶναι ἀκόμη ἐμφανέστερος, ὅταν ἡ πόλις αὕτη δὲν διέρχεται κάποιαν ἐπιφανειακὴν κρίσιν.

Ὅπωςδήποτε, ἡ παρακμὴ τῆς φυσικῆς κοινωνίας καὶ ἡ μετάβασίς τῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν πόλιν εἶναι ὁ ἀπαραίτητος ὁρος διὰ τὴν θεραπευτικὴν δραστηριότητα τοῦ Κυνικοῦ σοφοῦ.⁶¹ Αὐτὸς ἐνεργεῖ ὅπως ἡ Μήδεια, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζη «μαλακοὺς καὶ τὰ σώματα διεφθαρμένους ὑπὸ τρυφῆς» ἀνθρώπους διὰ νὰ καταστήσῃ τούτους «ἰσχυροὺς καὶ σφριγῶντας»,⁶² νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ δηλαδὴ εἰς τὴν φύσει κατάστασίν των.

Οἱ Κυνικοὶ ἀκολουθοῦν πιθανῶς τὴν τραγικὴν ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν ρυθμὸν ἐξελίξεως τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν κάθε ἱστορικὸν φαινόμενον, π. χ. ἡ ἀκμὴ τοῦ Κροίσου ἢ τοῦ Πολυκράτους, περικλείει δυνάμει τὴν ἄρνησιν καὶ «καταστροφήν» του.⁶³ Συνεπῶς καὶ ἡ πτώσις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀπαραίτητος ὁρος διὰ τὴν σωτηρίαν των καὶ δυνάμει τὴν περικλείει,⁶⁴ ἐφ' ὅσον ἡ «τρυφῶσα πόλις» εἶναι τὸ ἀπαραίτητον πλαίσιον ὅπου θὰ ἐμφανισθῇ ὁ Κυνικὸς σωτὴρ,⁶⁵ ὅπως ἀκριβῶς καὶ «οἱ ἰατροί... μετὰ τῶν νοσοῦντων εἰσίν...» κατὰ τὸν Ἀντισθένη.⁶⁶

Ὅτι καὶ κατὰ τοὺς Κυνικοὺς ἡ «ἡμαρτημένη» πόλις ἐξελίσσεται, ἐφ' ὅσον θεβαίως ὁ Κυνικὸς σωτὴρ ἐπεμβαίνει διὰ διαδοχῆς ἀντιφατικῶν φάσεων, ἐπιθεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψίν των ὅτι οἰαδήποτε νόσος θεραπεύεται ὄχι ὁμοιοπαθητικῶς ἀλλὰ «κακὰς ἀμοιβὰς ἐκτίνοντα τῆς προγεγεννημένης ἀπληστίας...».⁶⁷ Ἴσως λοιπὸν καὶ αἱ ἱστορικαὶ πόλεις εἶναι καταδικασμέναι εἰς τὴν καταστροφήν των, ὅπως π. χ. αἱ Θῆβαι,⁶⁸ δυνάμει τοῦ ἱστορικοῦ νόμου ὅτι «μέλλει τὰ κάτω ἀναστρέφεισθαι».⁶⁹ Ὁ νόμος αὐτὸς πιθανῶς νὰ ἀπορρέῃ, συμφώνως πρὸς τὴν παρατήρησιν τοῦ Κ. Joël,⁷⁰ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἡρακλείτου ἐπὶ τῶν Κυνικῶν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναγνώρισιν τῆς κινήσεως⁷¹ ὡς συνυφασμένης πρὸς τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα.⁷²

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἱστορικὴ πόλις εἶναι καταδικασμένη κατὰ τοὺς Κυνικοὺς εἰς «ἀπώλειαν», πρᾶγμα κατ' αὐτοὺς ἀναπόφευκτον, καθ' ὃ μέτρον δὲν δύνανται οἱ πολῖται τῆς νὰ διακρίνουν τοὺς «φαύλους ἀπὸ τῶν σπουδαίων»,⁷³ ἢ προωρισμένη νὰ τὴν διαδεχθῇ κοινωνία πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ «πολιτεία ἢ ἐν κόσμῳ» ἡ ὁποία εἶναι, κατὰ τὸν Διογένη, ἡ μόνη «ὀρθὴ πολιτεία».⁷⁴ Ὅταν ὁ Διογένης ὁμιλῇ περὶ «κόσμου», πιθανῶς δὲν ἐννοεῖ οἰονδήποτε παγκόσμιον κράτος, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι θέτει ἑαυτὸν ἐκτὸς οἰασδήποτε ἑλληνικῆς πόλεως καὶ εἶναι «ἄπολις, ἄοικος, πατρίδος ἐστερημένος».⁷⁵ Τὸ ἀρνητικὸν αὐτὸ νόημα τοῦ «κοσμοπολιτισμοῦ» τοῦ Διογένους ἐπιθεβαλώνεται, ὡς παρατηροῦν ὁ W. W. Tarn⁷⁶ καὶ ὁ D. R.

Dudley⁷⁷ από τὸ ὅτι ἡ «ἐν κόσμῳ πολιτεία» ἀντιτίθεται κυρίως πρὸς τὰς «εὐγενείας», τὰς «δόξας» καὶ τὰ λοιπὰ «προκοσμήματα κακίας»,⁷⁸ τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἱστορικῆς πόλεως. Ἡ «ὀρθὴ πολιτεία» εἶναι λοιπὸν ὅ,τι ἀπομένει, ὅταν ἐξοβελισθοῦν τὰ «προκοσμήματα» αὐτά, καὶ συμπίπτει πιθανῶς πρὸς τὴν φυσικὴν κοινωνίαν, ἔστω καὶ ἂν οἱ «κοσμοπολίται»⁷⁹ ἔχουν γευθῆ τὸς καρποὺς τῆς παρακμῆς καὶ δὲν ἔχουν τὴν ἀθωότητα τῶν μελῶν τῆς φυσικῆς κοινωνίας.

Ἐν ᾧ μέτρῳ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας εἶναι γέννημα τῆς ἱστορικῆς πόλεως, ἡ ὑπαρξίς του εἶναι συνυφασμένη πρὸς τὴν ὑπαρξίν της καὶ ὅ,τι ἰσχύει διὰ τὴν ἐξέλιξίν της ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἰδικήν του ἐξέλιξιν. Ἡ ἐμφάνισίς του περικλείει τὸ σπέρμα τῆς ἄρσεως καὶ ἐξαφανίσεώς του. Ἡ πόλις «ἡ ἐν κόσμῳ», ὡς συμπίπτουσα πρὸς τὴν κατὰ φύσιν κοινωνίαν, ἀποκλείει τὴν ἐπιβίωσίν του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δίων Χρυσ., Διογένους ἢ Περὶ Τυραννίδος VI, 10.
2. Δίων Χρυσ., ἐνθ. ἄνωτ. VI, 29.
3. F. Dümmler, *Akademika*, σ. 241. Κατὰ τὸν Dümmler, ὁ Ἡρακλῆς, χάρις εἰς τὸν πόνον καὶ τὴν αὐτάρκειάν του, θεραπεύει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν «τρυφήν», τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ὁ Προμηθεὺς μετὰ τὴν κλοπὴν τοῦ πυρός.
4. «Τὸν Προμηθεά ὄντινα δὴ καὶ ὑπολαμβάνειν χρή», Θεμιστίου, Ὑπὲρ τοῦ λέγειν (26), 323c. Κατὰ τὸν H. Kesters, *Antisthène, de la Dialectique*, σ. 100, τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Θεμιστίου ἔχει ὡς πηγὴν τὸ Περὶ Διαλεκτικῆς ἔργον τοῦ Ἀντισθένης.
5. (6) 387d. Ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Χείρων κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν Ἡρακλέα, ὁ ὁποῖος «ἀναιρεῖ» τὴν «διαλεκτικὴν», ἐμφανίζονται ὡς «σοφισταί».
6. H. Kesters, ἐνθ. ἄνωτ.
7. H. Kesters, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 99 - 102. Κατὰ τὸν Kesters, τοῦ ὁποῖου ὁμῶς ἡ ἀποψὶς δὲν εἶναι ἐπαρκῶς τεκμηριωμένη, ὁ Προμηθεὺς, εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου, εἶναι Πλατωνικὸς τύπος καὶ ὄχι σοφιστικὸς. Συνεπῶς ἡ ἀντίθεσις τῶν Κυνικῶν πρὸς τὸν Προμηθεά συνεπάγεται ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν Ἀκαδημίαν, ὄχι πρὸς τὸν Πρωταγόραν.
8. Διογένους ἀπ. 287 Mullach.
9. «Καὶ δοκοῦντας προμηθεῖσθαι ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν κάκιστα ἀπόλλυσθαι...», Δίων Χρυσόστομος, Διογένους ἢ Περὶ Τυραννίδος, VI, 207R.
10. Π.χ. ὁ Τέλης ἐν Στοβαίῳ, B, 15, 47.
11. Δίων Χρυσόστομος, Διογένους ἢ Περὶ Οἰκετῶν IX 10.
12. Ὀνησίκριτος, ἀπόσπασμα 134F17 (10) Jacoby.
13. Ὁ W. Uexküll - Gyllenband, *Griechische Kultur-Entstehungslehren* (Beilage zu Heft 3/4 des Archivs für Geschichte der Philosophie, Band XXXVI), σ. 43, νομίζει ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς, οἱ Κυνικοὶ ἐξαίρουν, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, τὴν ὑπεροχὴν τῶν ζώων ἐναντι τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τούτοις, ἡ ὑπ' αὐτῶν παραδοχὴ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ (Διογ. Λαέρτ. VI 10) καὶ ἐν γένει ὁ ὀρθολογικὸς χαρακτήρ τῆς θεωρίας των περὶ ἠθικῆς τέχνης προϋποθέτει ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἔλλογον ὄν. Βλ. καὶ F. Dümmler, *Akademika*, σ. 234, 237.
14. *Discours sur l'Origine de l'Inégalité parmi les Hommes*, ἐν Léon Robin, *La Pensée Hellénique des Origines à Epicure*, Paris, 1942, σ. 550, σημ. 1.
15. W. Uexküll - Gyllenband, σ. 42. Δίων, VI 208R. Ὁ βίος τῶν θεῶν παραλληλίζεται πρὸς τὸν βίον τῶν «θηρίων», διότι καὶ οἱ θεοὶ καὶ τὰ ζῶα ζοῦν «ραδίως καὶ ἀπραγμόνως».
16. «Ἐπεὶ δὲ ἔλεγόν τινες οὐ δυνατόν εἶναι ζῆν τὸν ἀνθρώπον ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ζῴοις διὰ τὴν ἀπαλότητα τῶν σαρκῶν καὶ διότι ψιλὸς ἐστίν, οὔτε θριξὶ σκεπόμενος, ὡσπερ τὰ πολλὰ τῶν θηρίων, οὔτε πτεροῖς, οὐδὲ δέρμα σφοδρὸν ἐπαμπέχεται...», Δίων Χρυσόστομος, Διογένους ἢ Περὶ Τυραννίδος VI 26. Διὰ τὴν Κυνικὴν προέλευσιν τοῦ κειμένου τούτου, ὡς καὶ τῶν λόγων 8, 9, 10 τοῦ Δίωνος, ὅπου ὁ Διογένους εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον, βλ. D. R. Dudley, *A History of Cynicism*, σ. 183 - 184, 151 καὶ von Armin, *Leben und Werke des Dio von Prusa*, σ. 302 κ.έ.
17. «Καὶ μάλιστα δὴ δεδιότας μήποτε αὐτοὺς ἐπιλίπη τἀναγκαῖα δὴ λεγόμενα», Δίων, ἐνθ. ἄνωτ. VI, 210R.

18. «Τοὺς δὲ ἀνθρώπους οὕτως μὲν πάνυ φιλοζῶους ὄντας, τοσαῦτα δὲ μηχανωμένους πρὸς ἀναβολὴν τοῦ θανάτου...», Δίων ἐνθ. ἀνωτ. VI 205 R.

19. «Ὅρων δὲ (Διογένης) τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἅπαντα μὲν τὸν βίον ταρρατομένους, ἅπαντα δὲ ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντας...», Δίων, ἐνθ. ἀνωτ. VI 209R «... εἰς δὲ τὰς πόλεις συνελθόντας ὅπως ὑπὸ τῶν ἔξωθεν μηδὲν ἀδικῶνται...» VI, 205R.

20. Δίων, ἐνθ. ἀνωτ. Βλ. καὶ ἀπ. Διογένους 286 - 287 Mullach.

21. Διογένης ἐν Μιλλάχι ἐνθ. ἀνωτ.

22. Διογ. Λαέρτ. VI 75. Πρβλ. Φίλων, Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι, (7) σ. 12.

23. Διογ. Λαέρτ. VI 36. Πρόκειται περὶ τοῦ στ. 410 τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ξενιάδης ὁμιλῶν πρὸς τὸν Διογένη, πρβλ. VI 32.

24. (Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι)... ἐὰν καὶ μικρὸν αἰσθῶνται ψύχους, εὐθὺς ἀποδιδράσκουσι τὸν ἀέρα καὶ τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιῶσι...» Δίων Χρυσ., Διογένης ἢ περὶ Τυραννίδος VI 201R «...οὐχ ἤδονται ἀφροδισίοις διὰ τὸ μὴ περιμένειν ὀρέγεσθαι αὐτῶν», VI, 202R.

25. «Κατεγέλα (Διογένης) δὲ τῶν, ὅποτε διψῶεν, τὰς μὲν κρήνας παρερχομένων, ζητούντων δὲ πάντως ὀπόθεν ὀνήσονται Χῖον ἢ Λέσβιον», Δίων, ἐνθ. ἀνωτ. VI 202R, «... ἐβόα πολλάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ράδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδῶσθαι, ἀποκεκρῦφθαι δ' αὐτὸν ζητούντων μελίπηκτα καὶ μύρα καὶ τὰ παραπλήσια», Διογ. Λαέρτ. VI 44.

26. «Ὅθεν ἐπιμηχανῶνται αὐτοῖς καὶ σιτία πονηρὰ καὶ βαλανεῖα», Δίων, VI 202R.

27. Δίων, VI, 206R.

28. Δίων, VI 205R.

29. Δίων, VI 202R.

30. «Ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ εὕρισκεν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν», Δίων, VI 206R.

31. D.R. Dudley, A History of Cynicism, σ. 31. Ὡς λέγει ὁ Dudley, ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν φυσικὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ἱστορικὴν πόλιν ἀποτελεῖ, κατὰ τοὺς Κυνικούς, παραμόρφωσιν τῆς πρώτης, ἡ ὁποία συντελεῖται μὲ τὰς «προσθήκας τοῦ νόμου» (accretions of convention) ἐπὶ τοῦ «φύσει».

32. «Δεῖσθαι δὲ καὶ σιδήρου καὶ πυρός», VI 205R.

33. Διογένους ἀπόσπασμα 288, Mullach.

34. Δίων, VI, 207R.

35. Δίων, VI, 203R.

36. Διογ. Λαέρτ. VI 44.

37. Δίων, VI 206R.

38. «Καὶ οὕτως δὴ τὸν Προμηθεά δικαίως λέγεσθαι δεδεμένον ἐν πέτρα κείρεσθαι τὸ ἦπαρ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ», Δίων, VI 207R.

39. Δίων, Διογένης ἢ Περὶ Ἀρετῆς, VIII 285R - 286R.

40. Δίων, VI 207R.

41. Βλ. σημ. 38.

42. «Καὶ οὕτως ὤχετο (Ἡρακλῆς) ὑγιᾶ ποιήσας» (Προμηθεά), Δίων, Διογένης ἢ περὶ Ἀρετῆς, VIII 285R - 286R.

43. Βλ. σημ. 35 καὶ 36.

44. Βλ. D.R. Dudley, A History of Cynicism, σ. 56, σημ. 8.

45. Σέξτος, Πρὸς Λογικούς, B 88.

46. Διογ. Λαέρτ. VI 24.

47. Δίων Χρυσ., Διογένης ἢ Ἴσθμικός, IX 290R.

48. Ὅπως συνέβη μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος αὐθορμήτως ἀπολλᾶκας... ἐθαύμαζε καὶ ἐζηλοτύπει τῆς τε ἀνδρείας τοῦτον (τὸν Διογένη) καὶ τῆς

καρτερίας», ἀλλ' ἐνίστε... κατεφρόνει τῆς τε πενίας τάνδρος καὶ τῆς εὐτελείας, ἄτε... τραφεὶς ἐν βασιλικῷ τύφῳ», Δίων, IV 146R.

49. Δίων, IV 146R.

50. Δίων, Διογένους ἢ Ἴσθμικός, IX 290R.

51. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Γ 3, 1278a 10 - 15, Γ, 3, 1278a20, 35.

52. Ἀριστοτέλους Πολιτικά, Α, 1257a35 κ.έ.

53. Διογένους ἐν Διογ. Λαέρτ. VI 24, VI 70.

54. Ὀνησίκριτος ἀπ. 134F24 (20) Jacoby. Βλ. D.R. Dudley, A History of Cynicism, σ. 40, ὡς καὶ M. H. Fisch, Alexander and the Stoics, σ. 133. Ὁ Fisch τονίζει τὴν ἐπίδρασιν τῆς περιγραφῆς τῆς χώρας τοῦ Μουσιανῶν ὑπὸ τοῦ Ὀνησίκριτου ἐπὶ τῆς Πολιτείας τοῦ Ζήνωνος.

55. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Α, 1253b25 κ.έ.

56. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Α, 1253b32, 1254a15.

57. H. Francotte, L'Industrie dans la Grèce Ancienne, σ. 225.

58. Δίων, Διογένους ἢ Ἴσθμικός, IX 288R.

59. «Ἦδει γὰρ ὅτι φανερώτατοί εἰσιν ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσιν, ἐν δὲ πολέμῳ καὶ στρατοπέδῳ λανθάνουσι μᾶλλον διὰ τὸ κινδυνεύειν καὶ φοβεῖσθαι», Δίων, IX 288R.

60. Βλ. καὶ H. Kesters, Antisthène, de la Dialectique, σ. 63.

61. Δίων, Διογένους ἢ περὶ Οἰκετῶν, X 295R.

62. Ὁ Διογένους ἔλεγε «τὴν Μήδειαν σοφὴν, ἀλλ' οὐ φαρμακίδα γενέσθαι λαμβάνουσαν γὰρ μαλακοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ σώματα διεφθαρμένους ὑπὸ τρυφῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πυριατηρίοις διαπνεῖν καὶ ἰσχυροὺς ποιεῖν σφριγῶντας. ὅθεν περὶ αὐτῆς ρυῖναι τὴν δόξαν, ὅτι τὰ κρέα ἔψουσα νέους ἐποίησεν», Στοβαίου Γ, 29, 92.

63. Βλ. Προδότου Γ, 43.

64. Διὰ τὸν Κυνηκὸν ὡς σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων βλ. [Διογ.] Ἐπιστ. ζ' σ. 236a Hercher.

65. Βλ. σημ. 60.

66. Ἀντισθένης ἀπ. 103 Mullach.

67. Ἀντισθένης ἀπ. 84 Mullach.

68. Κράτης ἐν Διογ. Λαέρτ. VI 93.

69. Διογ. Λαέρτ. VI 32.

70. Geschichte der Antiken Philosophie, I, σ. 900 - 901.

71. Διογ. Λαέρτ. VI 39.

72. Διογ. Λαέρτ. ἐνθ. ἄνωτ. καὶ VI 53.

73. «Τὸτ' ἔφη (Ἀντισθένης) τὰς πόλεις ἀπόλλυσθαι, ὅταν μὴ δύνωνται τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν σπουδαίων διακρίνειν», Διογ. Λαέρτ. VI, 5.

74. Διογ. Λαέρτ. VI 72.

75. Διογ. Λαέρτ. VI 38.

76. W.W. Tarn, Alexander the Great, II: Sources and Studies, Cambridge, 1950, σ. 405.

77. A History of Cynicism, σ. 35 - 36.

78. Διογ. Λαέρτ. VI 72.

79. Ἐρωτηθεὶς (Διογένους) πόθεν εἶη, «κοσμοπολίτης» ἔφη, Διογ. Λαέρτ. VI 63.